

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Problematika dětských domovů a pěstounské péče v ČR

Hana Mikulová

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana MIKULOVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Problematika dětských domovů a pěstounské péče v ČR**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod do problematiky 2. Charakteristika pěstounské péče 2.1.Co je to pěstounská péče 2.2.Zprostředkování pěstounské péče 2.3.Profesionální pěstounské péče 3. Charakteristika ústavní výchovy 3.1.Charakteristika Dětského domova v Dolní Čermné 4. Analýza institucí v Pardubickém kraji 4.1. Ústavní péče 4.2. Náhradní rodinná péče 5. Perspektivy ústavní a pěstounské péče

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Matějček Zdeněk, Náhradní rodinná péče, Portál, Praha, 1999 Matějček Zdeněk a kol., Osvojení a pěstounská péče, Portál, Praha 2002 Matějček Zdeněk, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Portál, Praha, 1994 Škoviera Albín, Dilemata náhradní výchovy, Portál, Praha, 2007 Kovařík Jiří a kol., Náhradní rodinná péče v praxi, Portál, Praha, 2004

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Adriana Sychrová**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Dolní Čermné dne

Hana Mikulová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Adrianě Sychrové za její odbornou pomoc, cenné rady, vedení mé bakalářské práce a čas strávený při konzultacích mé práce.

Dále bych ráda poděkovala Mgr. Pavlu Skřečkovi a zaměstnancům dětského domova v Dolní Čermné za poskytnutí informací o domově do mé bakalářské práce.

V neposlední řadě patří mé poděkování i mé rodině a nejbližším, především za trpělivost se mnou a psychickou podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou dětských domovů a pěstounské péče v ČR. Cílem je porovnat a hlavně popsat současnou podobu náhradní výchovy se zaměřením na pěstounskou péči a dětský domov. Práce má celkem 5 kapitol, přičemž má dvě hlavní části, charakteristiku pěstounské péče a charakteristiku dětského domova. V práci jsem se zaměřila na Dětský domov v Dolní Čermné, kde popisuji historii tohoto domova, jeho současnost a budoucnost a v neposlední řadě také typy dětských domovů. V charakteristice pěstounské péče se věnuji jejím typům, historii, zprostředkování pěstounské péče a samotné přípravě pěstounů. Charakteristiky jsou strukturovány stejně. Poslední kapitola je věnována analýze institucí v Pardubickém kraji.

Klíčová slova

Dětský domov, pěstounská péče, náhradní výchova, Národní akční plán

Annotation

This Bachelor's work applies the problems of the Children's homes and the foster care in the Czech Republic. The item of this work is to compare and to describe today's form of the substitute upbringing with the connection on the foster care in the children's homes. The work has in total five parts and two main parts, the characteristic of the foster care and children's home. In this work I directed on the Children's Home in Dolní Čermná, where I describe the history of this facility, its contemporary and future and not least also types of Children's Homes. In the characteristic of foster care I devote its types, history and the mediation of the foster care and own preparation the foster parents. The characteristics are the same in structure. The last part applies to the analysis of institutions in Pardubice's region.

Key Words

Children's Home, foster care, substitute upbringing, National action plan

Obsah

ÚVOD	8
1 CHARAKTERISTIKA NÁHRADNÍ VÝCHOVY	10
2 NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN	12
3 CHARAKTERISTIKA PĚSTOUNSKÉ PÉČE	14
3.1 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE	14
3.2 SOUČASNÉ FORMY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	16
3.3 TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	17
3.4 DĚTI VHODNÉ PRO PĚSTOUNSKOU PÉČI.....	19
3.5 ODKUD PŘÍCHÁZEJÍ OPUŠTĚNÉ DĚTI	20
3.6 PŘÍPRAVA BUDOUCÍHO PĚSTOUNA.....	21
3.7 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	22
3.8 HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	24
3.8.1 <i>Náklady spojené se systémem pěstounské péče</i>	25
3.9 ODCHOD Z PĚSTOUNSKÉ PÉČE	26
3.10 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	26
3.11 LEGISLATIVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE	27
4 CHARAKTERISTIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH V ČESKÉ REPUBLICE	29
4.1 TYPY DĚTSKÝCH DOMOVŮ	29
4.1.1 <i>Internátní typ dětského domova</i>	30
4.1.2 <i>Rodinný typ dětského domova</i>	30
4.2 STUDIE CHARAKTERISTIKY DĚTSKÉHO DOMOVA V DOLNÍ ČERMNÉ	31
4.2.1 <i>Zaměstnanci v Dětském domově v Dolní Čermné</i>	31
4.2.2 <i>Děti, které přicházejí do dětských domovů</i>	31
4.2.3 <i>Odkud přicházejí děti do dětských domovů</i>	32
4.2.4 <i>Organizační postup pro přijetí dítěte do dětského domova</i>	32
4.2.5 <i>Odchod dětí z dětského domova</i>	32
4.2.6 <i>Úhrada péče v ústavním zařízení</i>	33
4.2.7 <i>Legislativa ústavní péče</i>	34
4.3 MINULOST, SOUČASNOST A BUDOUCNOST DĚTSKÉHO DOMOVA V DOLNÍ ČERMNÉ	35
5 ANALÝZA INSTITUCÍ V PARDUBICKÉM KRAJI	39
5.1 DĚTSKÉ DOMOVY V PARDUBICKÉM KRAJI	39
5.1.1 <i>Dětský domov a školní jídelna Horní Čermná</i>	39
5.1.2 <i>Dětský domov a školní jídelna Pardubice</i>	40
5.1.3 <i>Soukromý dětský domov Markéta, o.p.s.</i>	40
5.1.4 <i>Dětský domov Holice</i>	41
5.1.5 <i>Dětský domov a školní jídelna Moravská Třebová</i>	41
5.1.6 <i>Dětský domov a školní jídelna Polička</i>	41
5.2 ORGANIZACE ZAMĚŘENÉ NA NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI V PARDUBICKÉM KRAJI.....	42
5.2.1 <i>Amalthea, o.s., Pardubice</i>	42
5.2.2 <i>Dětské centrum Veská</i>	43
5.2.3 <i>Naděje, pobočka Litomyšl</i>	43
5.2.4 <i>Fond ohrožených dětí, pobočka Pardubice</i>	44
5.2.5 <i>Šťastný domov, občanské sdružení v Kostelci nad Orlicí, arteterapeutická dílna v Líšnici</i> ..	45
ZÁVĚR	46
POUŽITÉ ZDROJE - LITERATURA, INTERNETOVÉ ZDROJE, ZÁKONY.....	49
PŘÍLOHY	52

ÚVOD

Na pomoc ohroženým dětem předložila vláda Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (dále jen Národní akční plán, NAP), který má pomoci ohroženým dětem, jejich rodinám a rodinám náhradním. V zájmu každého dítěte je vyrůstat v klidném a harmonickém prostředí. Právem a povinností rodičů je výchova a péče o jejich děti. Ne všichni rodiče se však mohou o svoje děti postarat, buď to nemohou, neumějí, anebo se o ně nechtějí starat. Proto se pro tyto děti hledá jiná optimální forma náhradní výchovy.

Děti mohou být umístěny do ústavní nebo do náhradní rodinné péče. Mezi formy náhradní rodinné péče patří osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství nebo svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby, než jsou rodiče.

Problematika náhradní rodinné péče a ústavní péče je často diskutovaným tématem. Dětské domovy hrají jednu z hlavních rolí v institucích provádějících ústavní péči. Podmínky pro fungování dětských domovů se zásadně změnilo v roce 2002, kdy vyšel zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Svou prací bych chtěla ukázat na přínosnost dětských domovů, které se změnilo přijetím nového zákona o ústavní péči a transformovaly se na rodinný typ. Vedlo to totiž ke zlepšení podmínek života dětí v dětských domovech.

V úvodní kapitole se zabývám porovnáním pěstounské péče a dětského domova, i když se tyto dvě náhradní výchovy dají porovnat jen velmi obtížně. Každá je specifická a přibližuje dětem rodinné prostředí z jiného úhlu pohledu. Pěstounská péče se více blíží přirozeným rodinným vztahům, zatímco dětský domov se blíží rodině pouze prostředím.

Alternativou dětských domovů je pěstounská péče. Ve své práci se zabývám stručnou historií pěstounské péče, rozdílem mezi skupinovou a individuální pěstounskou péčí, odkud pocházejí opuštěné děti a tím, které děti jsou vhodné pro pěstounskou péči. Dále poukazuji na to, jak probíhá zprostředkování pěstounské péče a jaké náležitosti jsou ke zprostředkování potřeba. Důležitá je také příprava pěstouna na převzetí dítěte do pěstounské péče. Myslím si, že v rámci národního akčního plánu by se mělo více hovořit o profesionální pěstounské péči, o které zatím nemá veřejnost bližší informace.

Ve většině dětských domovů, kojeneckých ústavech a dalších zařízeních se nacházejí děti, které jsou tzv. sociálně osiřelé. Jen zcela výjimečně se zde nacházejí skuteční sirotci, kteří nemají ani jednoho z rodičů. Rodiče tzv. sociálně osiřelých dětí většinou také pocházejí ze špatného rodinného a sociálního zázemí. Velkou roli zde hraje také nevyzrálost, alkohol, drogy a v menší míře i špatný zdravotní stav. Z těchto důvodů jsou naším právním systémem děti odebírány.

Tyto děti bohužel nepoznaly život ve šťastné fungující rodině, kde by se o ně rodiče postarali, jak po citové, tak i po materiální stránce. Pro svůj další život potřebují zvýšenou péči a pozornost. Chybí jim pocit bezpečí a lásky, jelikož byly často vážně zanedbávány, někdy dokonce týrány a zneužívány.

Ve své práci jsem se zaměřila na Dětský domov v Dolní Čermné, na jeho transformaci z internátního typu na rodinný typ dětského domova. Rodinný typ dětského domova by se měl přiblížit rodinnému prostředí. Do dětského domova jsou většinou umísťovány děti, u kterých se nepředpokládá, že se v brzké době vrátí do vlastní rodiny a nepočítá se ani s jinou formou náhradní rodiny.

Cílem bakalářské práce je porovnat a hlavně popsat současnou podobu náhradní výchovy se zaměřením na pěstounskou péči a dětský domov. Dětský domov ukazuji na příkladu Dětského domova v Dolní Čermné a popis pěstounské péče pochází z odborných publikací a zákonů. V rámci Národního akčního plánu by se měly děti umísťovat do náhradních rodin a jen velmi zřídka do ústavní péče. Do ústavní péče by měly být děti umísťovány jen z vážných důvodů.

Práce má napomoci při odborných diskusích na téma náhradní rodinné výchovy v ČR, poukázat na klady a zápory pěstounské péče a dětských domovů, které jsou důležité v péči o ohrožené děti. Práce mohou využít zejména pracovníci dětských domovů, pracovníci, kteří se zabývají prací s ohroženými dětmi a jejich rodinou, širší odborné veřejnosti a také zákonodárcům, kteří utvářejí podmínky pro fungování náhradní výchovy.

1 Charakteristika náhradní výchovy

Náhradní výchova se dělí:

- Náhradní rodinná péče
 - Osvojení
 - Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než jsou rodiče
 - Poručenství
 - Pěstounská péče

- Náhradní ústavní výchova
 - Kojenecké ústavy
 - Školská zařízení
 - dětský diagnostický ústav
 - dětský domov
 - dětský domov se školou
 - výchovný ústav
 - Ústavy sociální péče

V roce 2007 bylo umístěno na základě rozhodnutí do:

- ústavní výchovy -- 2 195 dětí a z toho 1 428 dětí do 15 let věku
- pěstounské péče -- 317 dětí a z toho 310 do 15 let věku

K 1. 1. 2007 bylo v pěstounské péči 4 922 dětí a 9 064 dětí s nařízenou ústavní výchovou.

Ve školním roce 2008/2009 bylo podle statistiky MŠMT v dětských domovech 4739 dětí (z toho bylo 2 178 dívek a 2 561 chlapců), což je o 82 dětí více než ve školním roce 2003/2004.

Z toho vyplývá, že počet dětí umístěvaných do dětských domovů a ústavní péče stále roste. Proto nesmí být dětské domovy a jiná ústavní zařízení tohoto typu zcela zrušena.

Stoupá také počet zájemců o pěstounskou péči, což je na rozdíl od nárůstu počtu dětí v ústavní péči pozitivní.

Kdybych měla porovnat, jestli je pro děti lepší dětský domov nebo pěstounská péče, je to rozhodně pěstounská péče. V dětských domovech se snaží alespoň přiblížit prostředí v rodině, ale je to pořád jen prostředí. Zatímco v pěstounské péči vznikají mezi pěstouny a svěřenými dětmi vztahy, které jsou podobné jako v „normální“ rodině a které jsou pro vývoj dětí důležité.

Příspěvky pro pěstounské rodiny ze státní sociální podpory dle zákona 117/1995 Sb.. Dětské domovy jsou financovány ze státního rozpočtu. Dítě v Dětském domově stojí stát ročně zhruba 300 000 tisíc korun.¹ I z tohoto důvodu je pěstounská péče lepší. Podle dat MPSV z roku 2005 stálo dítě v ústavní výchově 250 – 270 tisíc korun ročně, kdežto náklady na dítě v pěstounské péči byly zhruba 68 tisíc korun, to je třikrát až čtyřikrát méně. Kdyby stát zvýšil přídavky vyplácené pěstounům i jednou tolik, stále by ještě ušetřil.

Na druhou stranu mají děti, které odcházejí z dětského domova, výhodu v tom, že odchází zajištění, protože jim domov poskytne finanční pomoc a mají také možnost se na domov obrátit, pokud budou mít nějaký problém. Z pěstounské péče odcházejí děti mnohdy v brzkém věku a finančně nezajištěné. Záleží totiž na pěstounech, jak se nadále k dítěti, které jim bylo svěřeno, zachovají.

Pomoc pěstounským rodinám nabízejí různé organizace (Naděje, Fond ohrožených dětí), pořádají pro ně víkendové pobyty, setkání pěstounských rodin a další akce na podporu rodiny. Dětské domovy jsou zřizovány krajským úřadem a dotovány státem. Jednotlivé dětské domovy mohou mít také sponzory, kteří jim zajistí materiální pomoc, ale také různé nadace (Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových, Nadace táta a máma), které nabízejí materiální pomoc, ale také organizují pro děti různé akce (víkendové pobyty, výstavy, atd.).

¹ Informace od hospodárky Dětského domova v Dolní Čermné

2 Národní akční plán

Na pomoc ohroženým dětem předložila v roce 2009 vláda Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (dále jen Národní akční plán, NAP), který definuje klíčové aktivity nutné pro zvýšení kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami. NAP se týká všech složek systému práce s ohroženými dětmi a rodinami bez ohledu na resort, který je za danou oblast zodpovědný. NAP má oslovit i veřejnost, které se úzce dotýká.

Cílem transformace je:

- zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny,
- sjednocení postupu pracovníků při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte,
- snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče,
- zvýšení životních šancí dětí,
- podpora rozvoje osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu a zachování životní úrovně nezbytné pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj.

Národní akční plán je nástrojem transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami. Pro podporu základních práv ohrožených dětí je třeba zajistit bezpečné prostředí ve vlastních rodinách, dostatečný počet rodin náhradních a odbornou komplexní péči v zařízeních rodinného typu.

Transformace se týká následujících oblastí:

- prevence ohrožení dětí a rodin před vším rizikovým chováním,
- vyhledávání ohrožených dětí a rodin,
- práce s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte,
- práce s dítětem v náhradní rodinné péči,
- práce s dítětem v institucionální péči,
- podpora osamostatnění dítěte.

Podstatou změny fungování systému péče s ohroženými dětmi je vytvoření podpůrné sítě služeb.

Sít' služeb pro ohrožené děti a rodinu by měl mít tři pilíře:

- služby prevence,
- síť náhradních rodin,
- pobytová zařízení.

V prevenci se jedná o práci s ohroženou rodinou a dítětem, zejména se jedná o poradenství v jejich přirozeném prostředí, s cílem snížit počet dětí umístovaných mimo rodinu. Dnes se rozvíjí formou tzv. sanace rodiny. Musí se také zajistit co nejvíce stabilních a kvalitních náhradních rodin pro děti, které nemohou ze závažných důvodů zůstat ve vlastní rodině.

Náhradní rodiny budou podporovány sítí odborných služeb. Pobytová zařízení jsou nutnou součástí služeb, protože některé děti nemohou nebo nechtějí být umístěny do náhradních rodin. Tato zařízení by se měla co nejvíce blížit k rodinnému prostředí.

Cílem Národního akčního plánu je tedy péče o ohrožené děti. Je to především prevence, ale hledání i řešení, které je pro dítě nejlepší. Samozřejmě pro dítě je nejlepší rodinná péče, ale v některých případech to není možné, proto se stát musí o tyto ohrožené děti postarat a vyhledat nejlepší řešení tohoto problému jinou formou péče.

Transformaci má na starost jako koordinátor MPSV, nutné je však i dohodnutí spolupráce několika ministerstev, která mají náhradní výchovu na starosti. Jde především o MPSV, MŠMT, MZ a další. Národnímu akčnímu plánu předcházela Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti, která byla schválena vládním usnesením 26. března 2008. NAP je nutný, protože ochrana dítěte v České republice nedosahuje úrovně jiných vyspělých evropských zemí. Jedná se zejména o vysoký počet dětí v ústavní péči a nedostatečnou práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou. V rámci zlepšení úrovně je nutná transformace dětských domovů internátního typu na skutečný rodinný typ dětského domova.

3 Charakteristika pěstounské péče

3.1 Historie pěstounské péče

Historii pěstounské péče jsem čerpala z knihy profesora Matějčka Náhradní rodinná péče z roku 1999.

Dle profesora Matějčka má *pěstounská péče své kořeny s největší pravděpodobností v instituci kojných.*² Po ekonomickém růstu společnosti na tzv. vyšší třídu se začalo těhotenství, porod a kojení nesnášet s ideálem ženské krásy. Těhotenství kazilo postavu. Samozřejmě pokud chtěly ženy mít děti, nemohly se těhotenství a porodu vyhnout, ale ženy z vyšších vrstev si mohly za peníze či jiné materiální výhody koupit osobu, která bude dítě kojít.

S placenými kojnými se můžeme setkat už ve starověku v řeckých městských státech i v Římě. Kojné tam nabízely své služby manželkám patricijů pod sloupem zvaným Columna Lactaria, kde se tyto kojné shromažďovaly.

Ve středověké Evropě patřily kojné a chůvy mezi služebnictvo. Například ve Francii v období renesance svěřovala městská rodina své děti najaté kojné na venkov. Po dvou letech je většinou přijímala zpět, pokud ovšem dítě nezemřelo. Záznamy dokládají, že přežití dítěte bylo spíš výjimkou.

Ve druhé polovině 19. století se placeným kojným a chůvám dostává úředního názvu „pěstounky“. V této době se zde ale začíná angažovat i stát svými úředními orgány. Dítě už ale nepochází přímo z rodiny, nýbrž z nalezince. Ale stejně jako z rodin je brzy po narození (obvykle do 8 dnů) odvezeno ke kojné na venkov a tam pobývá již šest let, ne jako dříve dva roky.

Na poslední léta Rakouska-Uherska, kdy byl zlepšený stav péče o dítě, mohla po roce 1918 navazovat i Československá republika. Okresní péče o mládež, dříve Okresní komise, byla již vybavena i výkonnou mocí a připadla jí péče o opuštěnou a osiřelou mládež. Okresy spravovaly 60 dětských domovů určených k dočasnému, ozdravnému pobytu opuštěných či ohrožených dětí. Domovy si zachovávaly určitý rodinný ráz,

² Matejček, Zdeněk a kol., Náhradní rodinná péče. 3. vydání, Praha:Portál, 1999, s. 26

protože jejich kapacita nepřesahovala 20 míst. Po pobytu v domově, který většinou netrval dlouho, a po vyřízení soudních formalit, se mohly děti vrátit zpět do svých rodin. Pokud to nebylo možné, byly pro ně vyhledávány vhodné pěstounské nebo adoptivní rodiny. V nejhorším případě však přecházely do ústavní péče, v té době to byl ústav pro starší děti nebo zařízení pro tzv. „úchylnou mládež“ (tzn. mládež, která potřebovala zvláštní výukovou a výchovnou péči).

Pěstounská péče se dělila na 4 typy:

- pěstounská péče nalezenecká
 - pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež
 - pěstounská péče v tzv. koloniích
 - pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny
1. Pěstounská péče nalezenecká – děti pocházely většinou z nalezince nebo sirotčince a od určitého věku dítěte byly svěřovány nejčastěji do péče manželům, už ne jen pěstounce.
 2. Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež – sociální pracovníci z Okresních péčí o mládež vyhledávali vhodné manžele pro pěstounskou péči – mravně bezúhonné, v dobrém zdravotním a psychickém stavu, s trvalým bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu.
 3. Pěstounská péče v tzv. koloniích – v koloniích žily rodiny, které měly děti v pěstounské péči. Tyto rodiny bydlely blízko sebe, bylo snazší je koordinovat a pomáhat při výchově dětí.
 4. Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny - tento způsob se později změnil a děti byly svěřovány příbuzným, v první řadě prarodičům.

3.2 Současné formy pěstounské péče

Pěstounská péče:

- individuální PP - příbuzní - prarodiče
- jiní
- cizí osoby („klasická“ PP jako dlouhodobé řešení)
- skupinová PP - zařízení pro výkon PP (pěstounské páry)
- SOS dětské vesničky (matka - pěstounka)

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“³ Soud může dítě svěřit buď do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželům. Zájem dítěte je z právního hlediska jediným rozhodujícím činitelem. Na rozdíl od osvojení je svazek pěstounů s dítětem volnější, což má nevýhody, ale také některé přednosti.

Dítěti musí osoba pěstouna poskytnout záruku řádné výchovy. Pěstoun může zastupovat dítě jen v běžných věcech, proto musí k výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního dokladu, volba povolání, plánovaná operace) požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte.

Soud rozhodne o vzniku pěstounské péče a v mimořádných případech může také rozhodnout i o zrušení pěstounské péče. Jestliže zájem dítěte vyžaduje svěření do pěstounské péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy, může soud dítě svěřit do pěstounské péče fyzické osobě. Před svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon pěstounské péče.

Zákon o rodině, v § 45 b odst. 2, uvádí, že je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěření dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky; obdobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i

³ Matějček Z. a kol., Osvojení a pěstounská péče, s. 16

dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů. Rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky, pokud nebude do tří měsíců od nabytí právní moci u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče.

Pokud tak soud stanoví, musí pěstoun soudu podávat pravidelné zprávy o výkonu pěstounské péče.

Mezi dětmi, pěstouny a jejich příbuznými nevzniká příbuzenský vztah. I přesto se tyto vztahy neformálně vytvářejí a udržují. Dítě si potom nepřipadá jako cizí.

Dítě v pěstounské péči má nejdříve příjmení po vlastních rodičích, ale později mohou pěstouni na matrice zažádat o jeho změnu. Dítě je pak lépe přijímá a i okolí začne dítě brát jako součást rodiny.

Není ani vyloučen styk původních rodičů s dítětem, ale v některých případech může soud rozhodnout o jeho omezení. Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno pochopit obsah pěstounské péče, musí být také zajištěno jeho vyjádření o tom, zda chce být přijato do pěstounské rodiny, která žádá o jeho přijetí.

3.3 Typy pěstounské péče

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče:

- Individuální pěstounská péče
- Skupinová pěstounská péče

Rozdělení těchto dvou pěstounských péči popisuje profesor Matějček a kol. v knize *Osvojení a pěstounská péče* (2002) a také v knize *Náhradní rodinná péče* (1999).

A. Individuální pěstounská péče – probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounem a pěstounkou, ti už většinou mají své vlastní děti nebo již děti vychovali.

Jde o volnější svazek než osvojení, i když se prakticky adopci blíží. Pěstouni se nesnaží o to, aby se stali vlastními rodiči, ale snaží se o děti postarat tak, jak to jeho vlastní rodiče nedokázali. Křestní jméno, příjmení, jména rodičů a ostatní údaje z identifikačních dokladů si dítě přináší z vlastní rodiny do nového svazku. Jiné

právní instituce také rozhodují o některých právních úkonech v zájmu dítěte místo pěstounů.

Některé děti se také z pěstounské rodiny vracejí do péče svých vlastních rodičů.

Tím, že se pěstouni nevžívají do role vlastních rodičů, mají, na rozdíl od adoptivních rodičů, větší možnosti přijímat dítě takové, jaké ve skutečnosti je. Špatný školní prospěch berou jako součást dítěte, mají větší pochopení, stejně jako výrazné projevy jeho temperamentu a genetické vybavení, které si dítě přináší od svých rodičů. Pěstounský svazek není definitivní (je samozřejmě lepší, když je trvalý), proto pěstouny „uvolňuje“ i k tomu, aby přijímali děti s postižením nebo s problematickou vývojovou prognózou.

- B. Skupinová pěstounská péče – odehrává se v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4 i více dětmi přijatými.

Dalším takovým zařízením jsou SOS dětské vesničky, kde péči o děti zastává sama matka-pěstounka. Ta mívá většinou na pomoc další osobu, které děti říkají teta a která matce pomáhá při vedení domácnosti a při výchově dětí. Vesničku představuje skupina asi 10-12 domečků, ve kterých bydlí matka-pěstounka se svěřenými dětmi. Rodinu v samostatném domečku tvoří tedy matka-pěstounka a zpravidla 4 až 7 dětí různého pohlaví a věku. Ve vesničkách jsou nejčastěji sourozenci z jedné vlastní rodiny, která selhala v péči o děti. Sourozenců je většinou více, a proto o tyto sourozenecké skupiny není z řad potencionálních pěstounů zájem.

V těchto velkých „rodinách“ vzniká více vzájemných vztahů než v rodině s matkou, otcem a dítětem, kde vznikají pouze tři vzájemné vztahy. Některé studie uvádějí, že se zvyšuje porozumění pro individuální charakteristiky dětí, snižují se nároky na jejich sociální úspěšnost a zvyšuje se tolerance k jejich nedostatkům. Pokud je dítě talentované, ostatní ho podporují a někteří i obdivují za to, co dokáže. Děti berou jako samozřejmost matce pomáhat a práci si rozdělují podle toho, kdo už co zvládne. Samotná matka se svou rodičovskou identitou blíží více k matce adoptivní.

Role otce v rodině je vnějším i vnitřním rozdílem mezi SOS dětskými vesničkami a manželskými pěstounskými rodinami. Pěstounská rodina založená manželskými páry se více blíží k tzv. normálnímu modelu rodiny, protože SOS

vesničky jsou převážně ženskou záležitostí a chybí v ní mužský vzor, který je také důležitý. Myslím si ale, že mužský vzor zde opravdu chybí, protože například chlapci nemají ke komu vzhlížet, nikoho, kdo by mohl být jejich vzorem. Domnívám se, že někde úlohu mužského vzoru zastávají starší chlapci. Ve vesničkách zase odpadají rozvody, které v dnešní době nejsou zvláštností a které vnášejí do rodiny další komplikace.

3.4 Děti vhodné pro pěstounskou péči

Informace o tom, které děti jsou vhodné pro pěstounskou péči, čerpám z knihy Kovařík J. a kol., Náhradní rodinná péče v praxi (2004).

*„Děti vhodné pro pěstounskou péči jsou především sociálně osiřelé děti, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině“.*⁴

Jsou to většinou děti:

- s různými zdravotními nebo psychickými obtížemi,
- starší děti,
- skupiny sourozenců,
- nebo děti jiného etnika (u nás jsou to hlavně děti romské).

Patří sem i děti, kterým v osvojení či pěstounské péči brání především nesouhlas rodičů či jiné právní překážky. Při nesouhlasu rodičů s osvojením či pěstounskou péčí probíhá řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče za účasti jeho vlastních rodičů. Dítě může být také do péče svěřeno bez účasti rodičů, pokud nejprve proběhlo řízení o zbavení rodičů rodičovské odpovědnosti. Přihlédnout se také musí k vyjádření dítěte, pokud je dítě ve věku, kdy je schopno posoudit obsah pěstounské péče.

⁴ Kovařík J. a kol., Náhradní rodinná péče v praxi, s. 152

3.5 Odkud přicházejí opuštěné děti

Odkud přicházejí opuštěné děti popisuje Matějček Z. a kol. v knize *Osvojení a pěstounská péče* (2002).

V současné době pouze ojediněle řeší systém náhradní rodinné péče případy, kdy jsou děti skutečně osiřelé, tzn. že nemají matku ani otce. V takových případech roli rodičů zastávají prarodiče (babička a dědeček) nebo jiní blízcí příbuzní.

V rámci transformace by se tato péče měla ještě vylepšit, protože pokud je to jen trochu možné, dítě by mělo vyrůstat v harmonickém prostředí. Na pomoc ohroženým a pěstounským rodinám jsou zde různé organizace (v Pardubickém kraji např. Amalthea, Fond ohrožených dětí, Naděje – tyto organizace popisují v kapitole analýza institucí v Pardubickém kraji), které poskytují sociální služby pro podporu rodiny.

Odborníci z pověřených pracovišť pro náhradní rodinnou péči, sociální pracovníci, psychologové, lékaři a ředitelé zařízení, odkud děti přicházejí, by měli budoucím pěstounům poskytnout informace o zdravotním a psychickém stavu dítěte, o jeho sociálním původu i jeho sociálně-právní situaci. Pro budoucí pěstouny jsou to velice důležité informace, které jim pomohou při rozhodnutí o tom, zda-li dítě přijmou. Pěstouni mají právo nabízené dítě i odmítnout.

Do pěstounské péče jsou děti většinou svěřovány „z porodnic, dětských nemocnic, kojeneckých ústavů či dětských domovů, diagnostických ústavů a dalších zařízení“.⁵ Z těchto zařízení jsou děti umísťovány do pěstounské péče se souhlasem dětí samotných (odpovídá – li tomu věk nebo mentalita dítěte), rodičů nebo zákonného zástupce dítěte, pokud nejsou rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

V některých případech jsou děti svěřovány do pěstounských rodin přímo z původní rodiny, v níž nemohou být z různých důvodů vychovávány. V těchto případech mohou rodiče sami svěřit dítě do péče budoucích osvojitelů, nebo dají souhlas s umístěním dítěte do pěstounské péče, ale to se děje jen ve výjimečných případech. Je doporučováno, aby bylo dítě nejprve nějakou dobu v citově neutrálním

⁵ Matějček Z. a kol., *Osvojení a pěstounská péče*, str. 20

prostředí, jakým jsou například diagnostické ústavy nebo dětské domovy, ozdravovny a jiné zařízení. Při tomto pobytu dítě postupně a nenásilně navazuje kontakt s novou rodinou, seznamuje se s touto rodinou a může poznat i jejich rodinné prostředí. A pak, když dojde k vzájemnému citovému navázání mezi budoucími rodiči a dítětem, může se dítě natrvalo přesídlit do nové rodiny. Myslím si, že tento postup je pro dítě nejlepší. Není vhodné ho hned umístit do nové rodiny, protože by si mělo nejdříve na tento stav zvyknout a vstřebat všechno nové, co se v jeho životě děje.

3.6 Příprava budoucího pěstouna

Budoucí pěstouni by se měli seznámit se základy psychologie, pedagogiky a zdravotní péče, proto zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanovil zájemcům o pěstounskou péči povinnost zúčastnit se na vyzvání přípravy k přijetí dítěte do rodiny, pokud krajský úřad tuto povinnost žadateli stanovil ve svém rozhodnutí a zařazení žadatele do evidence žadatelů. Jako cíl přípravy je poskytnutí budoucím pěstounům potřebných informací vztahující se k péči o dítě a jeho výchově a pomoci připravit prostředí pro vývoj dítěte.

Příprava je zahrnuta do procesu zprostředkování pěstounské péče a je možné ji uskutečnit nejdříve ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů. Příprava končí dnem, kdy převezme dítě do pěstounské péče, i nadále se však může z vlastní iniciativy zúčastňovat přípravy.

Přípravu zajišťuje příslušný krajský úřad, ale přípravu může převzít také nestátní subjekt, který získal k této přípravě povolení.

Většina příprav se uskutečňuje formou přednášek, seminářů, skupinových diskusí, víkendových pobytů.

Přijmout dítě do pěstounské péče je nelehký úkol. A v případě, že se rozhodnou přijmout dítě, které je zdravotně postižené, je to náročnější a od pěstouna to vyžaduje velikou trpělivost a odpovědnost. Před přijetím dítěte by se měl pěstoun seznámit s dostupnými informacemi o jeho zdravotním stavu i o možnosti jeho dalšího vývoje. Ani přijetí staršího dítěte není nic jednoduchého, dítě si pamatuje, co prožilo a o to víc je opatrnější, co se týká navozování nových vztahů. Důležité jsou také informace o tom, z jaké rodiny dítě pochází, protože i biologická rodina dítěte jim může přivodit různé problémy.

Pěstouni musí dopředu zvážit, zda-li mají dítě vůbec přijmout. Musí zvážit, jestli je v jejich možnostech se o dítě postarat. Postižené dítě potřebuje určitou pomoc, a pokud nemají o jeho postižení dostatečné informace, mohou dítěti dokonce ublížit. Starší dítě pro ně může být také obtížnější, protože má ze své biologické rodiny jiné hodnoty, než mají oni. Dítě se jejich přehnané lásky může i bát, protože ve své rodině nebylo zvyklé například na objímání a jiné projevy náklonnosti a lásky.

3.7 Zprostředkování pěstounské péče

Zprostředkování pěstounské péče probíhá dle zákona o sociálně právní ochraně dítěte. Zprostředkování pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a nalezení vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro tyto děti. Zprostředkování pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a ministerstvo, tedy orgány státu, což je pochopitelné, protože stát výběrem pěstouna odpovídá za blaho dítěte.

Samotné zprostředkování pěstounské péče probíhá na základě podání žádosti o svěřením dítěte do péče manželů či jednotlivce na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, oddělení sociálně – právní ochrany dítěte a doložením potřebných dokumentů.

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dítěte musí dokumentace obsahovat:

- zprávu o sociálních poměrech žadatelů, kterou zpracovává sociální pracovnice,
- opis z evidence Rejstříku trestů, který si vyžádá příslušný úřad,
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně – právní ochrany, zprostředkující pěstounskou péči, je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování a také kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností, uvedených ve spisové dokumentaci,
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, jestliže úřad považuje takovou přípravu za účelnou,
- stanovisko úřadu k žádosti o zprostředkování pěstounské péče.

Podala-li návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině, pěstounská péče se neprovádí.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede dle zákona o sociálně-právní ochraně dítěte spisovou dokumentaci o dítěti, která obsahuje:

- osobní údaje,
- doklad o státním občanství,
- údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců popřípadě prarodičů,
- doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu,
- rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

„Podává-li žádost o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, přikládá k žádosti stanovisko zřizovatele tohoto zařízení, s výjimkou případů, kdy je zřizovatelem obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde se žádost podává.“⁶

Kopii spisové dokumentace o dítěti vhodném pro NRP a o žadateli předává obec s rozšířenou působností neprodleně krajskému úřadu. Krajský úřad provádí odborné posuzování pro zprostředkování NRP. Pokud jsou děti nebo žadatelé v evidenci MPSV, provádí zprostředkování toto ministerstvo. U žadatelů se posuzuje charakteristika jejich osobnosti, psychický a zdravotní stav, jsou – li schopni se o dítě postarat, jaká je jejich motivace k přijetí dítěte, stabilita manželského vztahu a rodinného prostředí a další skutečnosti. Tyto informace jsou velice důležité, nestačí, že chtějí dítě, musí také vysvětlit proč. Důležité také je, aby si nevzali dítě do pěstounské péče kvůli upevnění jejich vztahu. Dítě by mělo být vychováváno v harmonickém prostředí.

Do 30 dnů ode dne zjištění všech potřebných skutečností by mělo být provedeno odborné posouzení. Za účelem posouzení předpokladů a skutečností rozhodujících o svěření dítěte jsou Ministerstvo a krajský úřad oprávněny vyzvat žadatele k osobnímu jednání. Při tom spolupracují s obecními úřady obce s rozšířenou působností, zdravotnickými, školskými a dalšími odbornými zařízeními, což je velice zodpovědné, protože jde o blaho dítěte a o jeho budoucnost. A stát má povinnost jednat v zájmu dítěte.

⁶ § 21 odst. 5 Zákon o sociálně právní ochraně dítěte

Pokud krajský úřad nebo ministerstvo nalezne vhodného žadatele pro dítě vedené v jeho evidenci, neprodleně tuto skutečnost žadateli oznámí a žadateli na základě tohoto oznámení vzniká právo seznámit se s dítětem, a to ve lhůtě 30 dnů od doručení. Žadatel má právo navštívit dítě tam, kde se právě nachází (v ústavním zařízení, v péči jiné fyzické osoby), a na základě bližšího seznámení se s dítětem se rozhodnout, zda podá žádost o svěřeni dítěte do své péče. Došlo-li k úspěšnému zprostředkování pěstounské péče, tzn., že dítě bylo pravomocným rozhodnutím soudu svěřeno do péče žadatele, nyní již pěstouna, bude tento žadatel z evidence žadatelů vyřazen, pokud mezitím nepožádal o svěřeni dalšího dítěte do své péče, např. objevil se sourozenec svěřeného dítěte a žadatel má zájem o jeho svěřeni.

„Jestliže MPSV nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči do 3 měsíců od zařazení dítěte nebo do 6 měsíců od zařazení žadatelů do své evidence, postupuje kopii spisové dokumentace Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině“⁷, musí s tím však žadatel souhlasit.

3.8 Hmotné zabezpečení dětí v pěstounské péči

(dle zákona o státní sociální podpoře)

Dávky pěstounské péče můžeme rozdělit na jednorázové, které jsou vázány k určité situaci (příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla) a na opakující se (odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte).

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte – nárok na tento příspěvek má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek se vyplácí jednomu z pěstounů. Nárok na příspěvek se však zachovává i po dosažení zletilosti dítěte (max. do 26 let), jde – li o nezaopatřené dítě, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla jeho pěstounem. Příspěvek se vyplácí dítěti. Výše příspěvku činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40, jde-li o nezaopatřené dítě, použije se koeficient 2,30. Životní minimum dítěte se násobí koeficientem 2,35 (pokud je dítě dlouhodobě nemocné), 2,90 (dlouhodobě zdravotně postižené) a 3,10 (dlouhodobě těžce zdravotně postižené).

⁷ § 23 odst. 3 Zákon o sociálně právní ochraně dítěte

- Odměna pěstouna – tato odměna se pěstounovi vyplácí po dobu, po níž náleží příspěvek na úhradu dítěte. Mohli bychom odměnu za výkon pěstounské péče označit za určité ocenění této činnosti.
- Příspěvek při převzetí dítěte – nárok na tento příspěvek má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče. Tento příspěvek je vyplácen jednorázově. Výše příspěvku činí, jde – li o dítě :
 - a) do 6 let – 8.000 Kč
 - b) od 6 do 15 let – 9.000 Kč
 - c) od 15 do 18 let – 10.000 Kč
- Příspěvek na zakoupení motorového vozidla – na tento příspěvek má nárok pěstoun, který má v pěstounské péči více než 4 děti, nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 4 děti včetně zletilých. Nárok na tento příspěvek má, pokud zakoupil motorové vozidlo nebo zajistil celkovou opravu a nepoužívá toto vozidlo k výdělečné činnosti. Příspěvek lze poskytnout i před zakoupením vozidla. Jeho výše činí 70% pořizovací ceny vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč.

3.8.1 Náklady spojené se systémem pěstounské péče

Příklad dávek státní sociální podpory vyplácených za rok 2005 včetně dávek pěstounské péče podle dat MPSV. Z těchto dat vyplývají následující částky:

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte = 343 284 072,- Kč
- Odměna pěstouna = 111 663 388,- Kč
- Příspěvek při převzetí dítěte = 9 221 744,- Kč
- Příspěvek na motorové vozidlo = 2 513 755,- Kč

Celkové náklady spojené se systémem pěstounské péče za rok 2005 činí 466 682 959,- Kč. Roční náklady na jedno dítě v PP jsou 67 635,- Kč.

3.9 Odchod z pěstounské péče

Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, tj. v 18-ti letech. Ale jak zajistit budoucnost dětí po dosažení zletilosti, to je právně neřešenou otázkou. Některé děti samozřejmě zůstávají v pěstounské rodině, ale některé musejí odejít. Mladí lidé odcházející z pěstounské péče jsou často necháni bez podpory. Mnohdy musejí odejít ze dne na den a jsou ponecháni bez finanční podpory a bez někoho, kdo by je vedl správným směrem. „*Mnoho z nich se potýká s obtížemi při dokončení vzdělání, při hledání práce nebo při zajištění bydlení. Výzkum ukazuje, že mladí lidé opouštějící péči jsou ve větším riziku stát se bezdomovci, nezaměstnanými nebo zaměstnanými pouze na částečný úvazek, mít nízké vzdělání a být závislí na dávkách státní podpory.*“⁸

3.10 Profesionální pěstounská péče

V České republice neexistuje profesionální pěstounská péče, ale za její dobu můžeme považovat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Úpravu pěstounské péče na přechodnou dobu nalezneme v zákoně o rodině, § 45 odst. 2. Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, a to na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68 dát souhlas rodiče s osvojením,
- dobu do pravomocného rozhodnutí soudu, že tu není třeba souhlasu rodičů s osvojením (§68).

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče.

⁸ SOS Children's Villages, Preparation for Independent Living, přístupné z <http://crin.org/bcn/details.asp?id=21316&themeID=1001&topicID=1009>, [cit. 19.3.2010]

Rozdíl mezi klasickou pěstounskou péčí a pěstounskou péčí je v tom, že pěstounská péče na přechodnou dobu není dlouhodobého rázu, ale trvá pouze po dobu, než se najde jiné optimální řešení. Rodiny, které se rozhodly pro takovou pěstounskou péči, jsou na ni připraveny a provází je odborný pracovník.

Hlavní výhodou pěstounské péče na přechodnou dobu je v tom, že umožňuje dítěti vyrůstat v náhradním rodinném prostředí a nemusí být proto umístěno do ústavní péče. Nevýhoda však je, že dítě takto může vystřídat několik rodin a to není dobré pro jeho zdravotní a psychický stav.

Nejnámější organizací, která realizuje a poskytuje pěstounskou péči na přechodnou dobu, je Natama. Tato organizace oslovuje zájemce i veřejnou kampaní, kterou podporuje stát. Zájemci o tuto pěstounskou péči jsou kvalitně posuzováni, vyhodnocováni, vzděláváni a připravováni na péči o dítě.

3.11 Legislativa pěstounské péče

Pro institut pěstounské péče jsou nejvýznamnější dva zákony:

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Mezi další významné patří:

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,

- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění,
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově ve školských zařízeních,
- občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákoník práce č. 262/2006 Sb.,
- zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení,
- zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatelstva a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů.

4 Charakteristika ústavní výchovy v dětských domovech v České republice

Informace o ústavní výchově jsou obsaženy v zákoně o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Dětské domovy jsou součástí ústavní výchovy. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Dětský domov je školské zařízení, které zajišťuje péči dětem ve věku zpravidla od 3 do 18 let s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti se vzdělávají ve školách mimo dětský domov.

Do dětského domova mohou být také umístěny nezletilé matky spolu s jejich dítětem. Pobyt dítěte v dětském domově končí zrušením ústavní výchovy soudem, dosažením zletilosti nebo v případě prodloužení ústavní výchovy dosažením 19 let. Další možností ukončení pobytu je nabytí právní moci rozhodnutím soudu o osvojení nebo o svěření dítěte do pěstounské péče. Poslední možností je uplynutí 3 měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření, tzn., že nebyla nařízena ústavní výchova. Pokud se dítě připravuje na budoucí povolání, může být pobyt za splnění určitých podmínek, které jsou obsaženy v dohodě mezi zařízením a zletilým, prodloužen, maximálně však do 26 let.

Podle zákona o ústavní výchově je základní organizační jednotkou rodinná skupina, kterou tvoří 6 až 8 dětí většinou různého věku a pohlaví. Prioritou je, aby byli všichni sourozenci zařazeni do jedné rodinné skupiny a teprve z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů mohou být sourozenci zařazeni do různých rodinných skupin. V dětském domově lze zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Děti se do rodinných skupin zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

4.1 Typy dětských domovů

- INTERNÁTNÍ
- RODINNÝ TYP

Toto rozdělení popisuje v knize Dilemata náhradní výchovy Škoviera Albín.

4.1.1 Internátní typ dětského domova

Prostorové řešení bylo vzdálené reálnému bydlení dětí z běžného rodinného prostředí. Ve většině rodin má dítě svůj vlastní pokoj. V rodině mají také společné prostory, jako je kuchyň, obývací pokoj, ložnice rodičů. Zatímco v dětském domově internátního typu se dítě setkává s ložnicemi pro děti, klubovnou a kolektivními sprchami a WC. Ve výchovné skupině o děti většinou pečovali dva vychovatelé, na pomoc jim byli tzv. pomocní vychovatelé, kteří zajišťovali zejména noční služby a ranní doprovázení dětí do školy. Dětskému domovu pomáhali další odborní pracovníci (dětský lékař, psycholog, sociální pracovníce).

Internátní typ dětského domova byl tedy dosti vzdálen od běžného rodinného prostředí. Děti mají perfektní servis všech služeb a jen minimálně se spolupodílejí na chodu domácnosti. Ani ten nejlepší vychovatel dětem nemůže vynahradit rodiče. Děti mají stále pocit, že jsou v cizím prostředí a kolem nich jsou „cizí“ lidé. Proto je tento internátní typ dětského domova postupně nahrazován rodinným typem.

4.1.2 Rodinný typ dětského domova

Tento typ dětského domova se blíží rodinnému prostředí. Děti mají vlastní pokoje, obývací pokoj a v rámci možností další místnost, jako studovnu. K dispozici mají také kuchyňku, kde si děti mohou připravovat svačinku, dále hygienické zařízení a šatnu. Stravování probíhá stejně jako u internátního typu ve společné jídelně. O děti pečují dva vychovatelé na jednu buňku. Aby se co nejvíce přiblížili rodinnému prostředí, snaží se vychovatelé vytvořit vzájemné vazby mezi sebou a dětmi. Předpokladem tedy je také dlouhodobé setrvání vychovatele v domově. Protože jsou děti rozděleny do buněk, předpokládá se jejich větší zapojení do chodu domácnosti, stejně jako je to v rodinách. Tam se děti také zapojují do činností, které vzhledem ke svému věku zvládnou, jako například úklid svého pokoje.

Rodinný typ dětského domova je v současné době jedinou možnou formou dětského domova v ČR.

4.2 Studie charakteristiky dětského domova v Dolní Čermné

Dětský domov se stará o děti s nařízenou ústavní výchovou. Hlavními důvody pro umístění do domova jsou zanedbání výchovy, týrání a zneužívání dětí a tíživá sociální situace v rodině. Vychovatelé zde pracují s dětmi, kterých se rodiče většinou nezřekli, ale nemohou se o ně postarat z různých důvodů, jak z důvodů sociálních, tak i z ekonomických. Tyto děti proto nemohou být umístěny do náhradní rodinné péče.

4.2.1 Zaměstnanci v Dětském domově v Dolní Čermné

- ředitel dětského domova
- provozní
- zástupce ředitele = vedoucí vychovatelka
- sociální pracovnice
- 10 vychovatelek - 6 denních vychovatelek – do roku 2014 musí mít vysokoškolské vzdělání se zaměřením na pedagogiku (speciální pedagogika)
 - 4 noční vychovatelky = pečovatelky
- účetní = hospodářka
- kuchařka, uklízečka, prادلena, údržbář

4.2.2 Děti, které přicházejí do dětských domovů

Do dětských domovů přicházejí většinou bezproblémové děti z nefunkčních rodin. Jsou to především:

- skupiny sourozenců
- děti jiného etnika
- starší děti
- děti s různými psychickými či zdravotními problémy

Podle vyhlášky č. 438 z roku 2006 mohou být do dětského domova umístěny děti se zdravotním postižením s přihlédnutím k druhu a stupni jejich postižení. Do dětských domovů se děti se zdravotním postižením umísťují jednotlivě nebo pro ně mohou být vytvořeny samostatné rodinné skupiny. Samostatné rodinné skupiny lze zřídit v dětských domovech, které mohou zajistit denní docházku do odpovídající školy.

4.2.3 Odkud přicházejí děti do dětských domovů

Dětský domov by měl být pouze „přestupnou stanicí“, protože by se pro ně měla najít jiná forma náhradní péče.

Do dětských domovů přicházejí děti :

- z dětských diagnostických ústavů – na základě kompletního vyšetření a zdravotního stavu dítěte umístí dítě do dětského domova nebo jiného zařízení náhradní výchovy
- z kojeneckého ústavu
- a někdy přímo z rodiny

4.2.4 Organizační postup pro přijetí dítěte do dětského domova

(dle vyhlášky 438/2006)

- zaměstnanec dětského domova zajistí převzetí dokumentace dítěte a provede vstupní rozhovor s dítětem,
- seznámí dítě s vnitřním řádem zařízení, s právy a povinnostmi dítěte, s organizací a režimem zařízení a zařadí dítě do rodinné skupiny
- a pedagogický pracovní ve spolupráci s diagnostickým ústavem zpracuje program pro rozvoj osobnosti dítěte.

4.2.5 Odchod dětí z dětského domova

Podle zákona 109/2002 se dítěti, které po dosažení zletilosti odchází ze zařízení, podle skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce a následující dva roky po opuštění zařízení je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací.

4.2.6 Úhrada péče v ústavním zařízení

(dle zákona č. 109/2002 Sb.)

Výše příspěvku na úhradu péče v plném přímém zaopatření činí za kalendářní měsíc:

- a) dítě do 6 let – 1 000 Kč
- b) dítě od 6 do 10 let – 1 150 Kč
- c) dítě od 10 do 15 let – 1 300
- d) dítě od 15 do 26 let (pokud je nezaopatřené) – 1 450 Kč

Nezaopatřeným dětem, které jsou v plném přímém zaopatření, náleží po dobu pobytu v zařízení kapesné, jehož výše činí za kalendářní měsíc nejvíce:

- a) do 6 let – 45 Kč
- b) od 6 do 10 let – 105 Kč
- c) od 10 do 15 let – 180 Kč
- d) od 15 do 26 let (pokud je nezaopatřené) – 270 Kč

nejméně však dvě třetiny částky. Za období kratší než 1 měsíc se kapesné stanoví podle počtu dní, v nichž je dítě v zařízení. Kapesné se rozlišuje podle výchovných hledisek stanovených vnitřním řádem zařízení.

Náklady spojené se systémem ústavní výchovy

Nákladovost zařízení ústavní výchovy MŠMT za rok 2005

Název zařízení	Počet zařízení	Počet dětí	Náklady na dítě	Celkové náklady (mil. Kč)
Dětský domov	150	4869	229815	1119
Dětský domov se školou	29	815	337176	275
Výchovný ústav	34	1400	349929	490
Diagnostický ústav	14	537	492050	264
Celkem	227	7621	281853	2148

Zdrojem dat jsou údaje Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Z uvedených čísel je patrné, že nejnákladnější je pobyt dětí v diagnostických ústavech a výchovných ústavech, naopak nejnižší jednotkové náklady jsou spojeny s pobytem dětí v dětských domovech, kde se však nachází zdaleka nejvyšší počet dětí. Celkové náklady spojené se systémem ústavní výchovy v resortu školství pak přesahují 2 miliardy Kč ročně. Tato částka však popisuje pouze přímé náklady spojené s fungováním jednotlivých zařízení, avšak nezahrnuje náklady spojené s fungováním administrativy na krajských úřadech, ministerstvu a dalších institucích.

Nákladovost dětí v dětských domovech v Pardubickém kraji (v mil. Kč, mimo nákladů na dítě)

Zřizovatel	Počet zařízení	Počet dětí	Přímé výdaje (normativ)		Nepřímé (provozní) výdaje	Náklady na dítě (v Kč)
			Celkem	Z toho mzdy		
Pardubický kraj	7	162	31,6	22,9	8,4	222312

Zdrojem dat jsou výroční zprávy o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy.

Z těchto údajů vyplývá, že náklady na dítě se v roce 2005 pohybovaly v rozmezí 250 – 270 tisíc.

4.2.7 Legislativa ústavní péče

Nejdůležitějším zákonem je

- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění.

Mezi další patří:

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění,
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, v platném znění,
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákonů č. 383/2005 Sb., č. 179/2006 Sb., č. 264/2006 Sb., č. 189/2008 a č. 384/2008 Sb.,

- Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění zákonů č. 132/2000 Sb., č. 255/2001 Sb., č. 16/2002 Sb., č. 284/2002 Sb., č. 562/2004 Sb., č. 383/2005 Sb. a č. 179/2006 Sb.,
- vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

4.3 Minulost, současnost a budoucnost Dětského domova v Dolní Čermné

Minulost

V roce 1948 se zrodila první myšlenka na otevření Dětského domova v Dolní Čermné. Jednalo se o udržení měšťanské školy v počtu devíti tříd, protože pokud by se zřídil Okresní dětský domov, stoupl by počet dětí ve škole asi o 50.

V roce 1954 se tedy Okresní dětský domov otevřel. Jeho kapacita byla 50 dětí, které byly rozděleny do tří skupin.

V roce 1969 se děti rozdělily do dvou heterogenních skupin, které se většinou členily podle věku (skupina mladších a starších dětí). K rozdělení došlo kvůli snížení počtu dětí na 27. Toto rozdělení bylo až do roku 2003, kdy došlo k transformaci na dětský domov rodinného typu.

Do roku 2003 byl tedy v Dolní Čermné dětský domov internátního typu. V tomto typu domova neměly děti žádné soukromí, měly vše společné, WC pro chlapce i dívky byly ve stejných dveřích. V každém pokoji spalo až 5 dětí na patrových postelích. Většinu času trávily s vychovatelkou a s ostatními dětmi ze skupiny v herně, protože neměly jiný prostor. Proto musela také vychovatelka vymýšlet zábavu pro všechny děti, aby je měla stále pod dozorem. V těchto podmínkách se velmi špatně pracovalo individuálně, dle potřeb jednotlivých dětí. Děti dostaly vše připravené, ať už to byl oběd, svačina nebo večeře. Nevnímaly materiální hodnoty, vše měly nové.

Mezi obdobím internátního a rodinného typu se vytvořil mezičlánek. V internátních prostorech se utvořily 3 skupinky. Dětský domov byl v třípatrové budově. V přízemí byly dvě kanceláře, jedna pro ředitele dětského domova a hlavní vychovatelku a druhá pro sociální pracovníci a účetní. V prvním patře byla herna, čtyřlůžkový a třílůžkový pokoj pro děti, WC a koupelna a také kuchyňka, kde se

střídaly všechny tři rodinné skupinky. V této kuchyňce začínaly vychovatelky s dětmi vařit večeře. V mezipatře se nacházela druhá herna a jeden pokoj pro 3 děti. V druhém patře byl služební pokoj, sklad prádla pro děti, koupelna a WC a 2 pokoje (čtyřlůžkový a třílůžkový). V posledním třetím patře byla herna pro třetí skupinku a jeden třílůžkový pokoj. V době rekonstrukce byla státem udělena výjimka, že mohlo být v jedné skupince o jedno dítě víc, protože ministerstvo školství může v odůvodněných případech udělit výjimku. V tomto případě to bylo starší dítě, které se připravovalo na budoucí povolání a dosáhlo již zletilosti. O děti se staraly 2 denní vychovatelky a jedna noční. V tomto mezičlánku se začalo navazovat na běžné činnosti, které jsou v rodině, jako je vaření a učňové si i prali. Bylo ponecháno na dětech, zda budou vychovatelům tykat či vykat a v oslovení už se začala objevovat i křestní jména vychovatelů.

Současnost

V novém domově rodinného typu jsou děti rozděleny do 3 skupin po 8 dětech. Pokud to jde, jsou sourozenci v jedné skupině. Ve skupince jsou děti od 3 do 26 let. Každá skupina je ve vlastním prostředí a funguje svým vlastním životem. Děti jsou v pokojích po dvou, už tady nejsou patrové postele, ale každé dítě má svou postel a noční stolek a pracovní stůl a koutek pro své osobní věci. Každé dítě má také vlastní skříň, kam si ukládá své věci. Dříve měly všechny věci v uzamčené místnosti a vychovatelky jim na každý den připravily oblečení, které na ten den potřebovaly. I to už se blíží k rodině, protože většina dětí si o svém oblékání může rozhodovat sama. V každé buňce jsou sprchy a WC. Hrát si děti mohou už i na pokoji nebo ve společné herně, kde je k dispozici počítač, televize, DVD přehrávač, HI-FI věž a společenské hry (ty si mohou vzít i na pokoj). Děti své pokoje mohou využívat i v případě, kdy je navštíví jejich kamarádi. V internátním typu to nebylo možné, protože nebyly prostory, kam by je mohly pozvat a ve společné herně už bylo mnoho dětí.

Po transformaci vznikly tři nové budovy a byla zrekonstruována i původní hlavní budova. První nová budova slouží jako administrativní a provozní budova. V druhé budově žije první rodinná skupinka a ve třetí budově druhá rodinná skupina. Třetí skupina bydlí v druhém patře staré budovy.

V přízemí staré budovy je společná dílna (na keramickou práci nebo práci se dřevem), posilovna, sklady pro kola a sportovní potřeby, dílna pro správce a sociální zařízení. V prvním a třetím patře jsou byty (dohromady 5). Byty jsou určeny pro starší

děti, které se připravují na budoucí povolání a potřebují mít klid na učení. Byty jsou určeny i pro děti, které jsou v domově na dohodu o prodloužení pobytu. Tato dohoda vzniká mezi ředitelem zařízení a dítětem, které se připravuje na budoucí povolání a dosáhlo zletilosti, maximálně však do 26 let.

A jak taková skupinka žije? Děti už nedostávají vše připravené, jako to bylo dřív, ale už se o sebe musí starat samy. Ve všední dny mají oběd ve společné jídelně, ale snídaně, svačiny do školy a večeře si musí každá skupina uvařit sama. O víkendech si chodí samy nakupovat jídlo, které na víkend potřebují. Z toho, co si nakoupí, si samy pod dohledem vychovatelky uvaří oběd a večeři a připravují si i snídani a svačinu. Jídlo, které si uvaří, jim chutná, protože si ho připravují samy a neříkají, že něco nejí, jako to bylo dříve. Jídelní lístek jim připravuje hospodářka a z toho, co jim zbude, si mohou připravit druhou večeři. Pokud jsou ve skupince i studenti, kteří jezdí jen na víkendy, i oni si musí připravit se sebou sami, co chtějí a na co mají chuť. Studenti si také sami perou a žehlí, samozřejmě pod dozorem vychovatelky, ale ta je tam jen na pomoc. Pokoje a společné místnosti si uklízejí děti. V některých skupinkách dokonce i recyklují odpad.

Nemusí se učit společně, ale připravují se individuálně na pokojích, což je lepší, protože vychovatelka má více času na děti, které potřebují s učením pomoc. Dříve děti studovaly ve společné místnosti a vychovatelka jen dohlížela, to bylo nepraktické. Nyní už mají možnost doučování individuálně s vychovatelem nebo i studentem vysoké školy.

Každá skupina má svůj rozpočet, je dán počtem dětí a jejich stáří. Z tohoto rozpočtu platí veškeré své nákupy. Děti se učí hospodařit s penězi. Mají přehled o tom, co kolik stojí. Musí si za to i nakoupit potraviny na víkend. Vědí, kolik mají peněz na oblečení a je jen na nich, jestli si koupí drahou bundu a už nic jiného, anebo jestli si nakoupí více věcí, ale levnějších. Děti vychovatelkám tykají, říkají jim křestním jménem. Starší děti, které byly v domově internátního typu, mají problém přejít na nový typ. Ze začátku se nezapomněly samy a vyhledávaly společnost. I tykání vychovatelkám jim dělalo problémy.

Režim v domově je pro děti podobný jako v rodině, po příchodu ze školy mají děti prostor pro své zájmové činnosti a osobní záliby. Vychovatelky pro ně také

připravují program (hry, výchovné činnosti). Musí ale plnit i své povinnosti, jako je školní příprava nebo pomoc v domově. Mohou také navštěvovat různé kroužky, které jsou v Dolní Čermné (hasičský kroužek, fotbal, aerobik a další), nebo se mohou věnovat ručním pracím (kreslení, vyšívání, drátkování atd.).

Budoucnost

Dětský domov je již plně transformovaný. V rámci transformace došlo nejdříve ke změnám v personálním obsazení, byl zvýšen počet pedagogického personálu. Do budoucna se budou snažit vychovávat děti s představou o reálném životě, které se o sebe v dospělosti dokážou postarat samy, a to je smysl celého projektu. Z materiální stránky dětského domova zbývá ještě úprava okolního prostředí, drobné úpravy a dovybavení budov.

Všechny děti, které jsou v dětském domově, musí být zapsány v registru vhodných dětí do náhradní pěstounské péče. Dětský domov upřednostňuje pěstounskou péči, ale přihlíží také k názoru dítěte, pokud je ve věku, kdy může o své budoucnosti rozhodovat.

5 Analýza institucí v pardubickém kraji

V této části bych chtěla stručně charakterizovat dětské domovy v Pardubickém kraji a instituce zabývající se pomocí ohroženým dětem, jejich rodinám a náhradním rodinám.

5.1 Dětské domovy v Pardubickém kraji

V Pardubickém kraji existuje 7 dětských domovů, z toho je jeden soukromý. Zřizovatelem dětských domovů je Pardubický kraj, kromě soukromého dětského domova Markéta, který je obecně prospěšnou společností. Informace o dětských domovech jsem získala z webových stránek jednotlivých domovů, po emailové konzultaci nebo po telefonickém rozhovoru. Zaměřila jsem se především na to, jestli již jsou všechny dětské domovy transformovány, nebo jestli na transformaci teprve čekají, protože by měly být všechny dětské domovy již transformovány na rodinný typ dětského domova.

5.1.1 Dětský domov a školní jídelna Horní Čermná

Dětský domov v Horní Čermné založil v roce 1867 Vilém Hartwig v horní části obce Čermná, původně jako sirotčinec. V období druhé světové války se domov pro děti mění v domov pro starší postižené občany. Po válce se do domova vracejí sirotci nebo děti z početných a problémových rodin. Za působení ředitelky paní Sochové v letech 1965 až 1990 proběhla rozsáhlá přestavba a modernizace celého objektu. V této době se také dětský domov stal domovem rodinného typu, kterých bylo tehdy jen velmi málo. V domově žijí děti od 3 do 18 let, a pokud studují, mohou v domově zůstat do ukončení studia, maximálně však do 26 let. Momentálně je v domově 25 dětí, které jsou rozděleny do 3 rodinných skupin. Běžný den se tolik neliší od toho rodinného. Mezi ženami vychovatelkami se najdou i dva muži, což je velice dobré, protože děti mají i mužský vzor, který v některých zařízeních chybí. Domov ještě není plně transformován, protože ještě není zcela dostavěn. Ale i v těchto podmínkách fungují jako dětský domov rodinného typu.

5.1.2 Dětský domov a školní jídelna Pardubice

Dětský domov vznikl v roce 1915, kdy budovu pro sirotčinec, vilu z roku 1898, koupil tehdy Pardubický okres. Do roku 2003 byl domov internátního typu. V domově mají dobré možnosti kulturního, sportovního a společenského vyžití, protože leží v klidové části města, v těsném sousedství historického a společenského centra. Domov přijímá děti různého věku, zpravidla od 3 do 18 let. Plnoletí studenti, pokud se připravují na budoucí povolání, se mohou rozhodnout pro odchod, nebo mohou zůstat v domově, maximálně do 26 let. V domově může žít maximálně 40 dětí v 5 rodinných skupinkách. Za vedení rodinné skupiny odpovídají dva až tři vychovatelé. Kromě standardního vybavení mohou děti využívat saunu, kuželkovou dráhu, víceúčelové hřiště, pískoviště, průlezky, rekreační a odpočinkové plochy a další. Děti studují většinou ve školách v Pardubicích, nejstarší však jezdí i do škol mimo Pardubický kraj. Dětský domov je plně transformován.

5.1.3 Soukromý dětský domov Markéta, o.p.s.

Soukromý dětský domov Markéta, o.p.s. vznikl v roce 2000 na základě myšlenky manželů Ochových, kteří měli své dvě děti a další dvě děti v pěstounské péči a rozhodovali se o přijetí dalšího dítěte do pěstounské péče. V domově měly najít místo děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Dne 20. 11. 2000 tedy vznikla obecně prospěšná společnost, která provozuje nestátní dětský domov.

Domov zde najdou děti s nařízenou ústavní výchovou, které nejsou vhodné k adopci nebo pro pěstounskou péči, ale přesto potřebují individuální přístup a přirozené rodinné prostředí. Domov je umístěn v rodinném domku, kde žije 10 dětí. O děti se starají pouze dva zaměstnanci (muž a žena) a k dalšímu zajištění péče o děti je zde ještě asistentka pedagoga. Děti mohou trávit samy volný čas, nebo chodí do různých kroužků a také jezdí na společné akce. Děti se také zapojují do chodu domácnosti, uklízejí své pokoje, zapojují se do přípravy jídel. Každé dítě si po společné dohodě může pořídit vlastní zvíře, o které se však musí samo postarat. Dětský domov je již plně transformovaný a funguje tudíž jako dětský domov rodinného typu.

5.1.4 Dětský domov Holice

Dětský domov vznikl v roce 1930 a až do roku 1948 to byl sirotčinec, kde se o děti staraly řádové sestry. Kapacita tohoto domova je 32 dětí. Děti jsou rozděleny do čtyř heterogenních skupin na základě sourozeneckých nebo kamarádkých vztahů, tak aby se prostředí co nejvíce přiblížilo rodinnému prostředí. Každá skupina má svou buňku, kde mají k dispozici 4 pokoje pro děti, kuchyň, ve které se budou učit vařit, obývací pokoj s televizí, DVD přehrávačem a počítačem a sociální zařízení s koupelnou. Děti mohou využívat zahradu s dětským hřištěm. Výchovná práce se řídí plánem, který má každá skupina uzpůsobeny dětem ve skupině. Postupně se učí vše, co budou v budoucnu potřebovat ke svému osamostatnění po odchodu z domova. Důraz je vždy kladen na individuální vývoj každého dítěte. Tento dětský domov je již plně transformovaný, kompletní rekonstrukce domova byla ukončena v roce 2009

5.1.5 Dětský domov a školní jídelna Moravská Třebová

Dětský domov vznikl v roce 1926. Nyní je v něm kapacita 21 dětí. Přes týden je v dětském domově 16 dětí, které jsou rozděleny do dvou rodinných skupinek. O víkendu mají 21 dětí, a proto mají ještě třetí skupinku. Některé děti jsou v týdnu ve škole. Každá skupinka má svoje zázemí, kde má kuchyňku, obývací pokoj, sociální zařízení a WC a pokoje pro děti. Na pokojích jsou děti po dvou. Dětský domov je již plně transformován.

5.1.6 Dětský domov a školní jídelna Polička

Dětský domov v Poličce byl postaven v roce 1936. Kapacita dětského domova je stejně jako v Dolní Čermné 24 dětí, které jsou rozděleny do tří rodinných skupin. U každé skupinky pracují 2 vychovatelé/lky. Děti navštěvují mateřskou školu a základní školu v Poličce. Děti nad povinnou školní docházkou jezdí studovat mimo Poličku a jsou ubytovány v domově mládeže. Dětský domov není plně transformovaný, protože nemají prostorové uspořádání odpovídající prostorům dětského domova rodinného typu. Čekají na schválení a přidělení financí na výstavbu nového dětského domova, popřípadě na přestavbu stávajícího dětského domova.

5.2 Organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči v Pardubickém kraji

V Pardubickém kraji je 6 organizací, které jsou zde na pomoc dětem, jejich rodinám a pěstounským rodinám. Poskytují především poradenskou činnost a další odborné služby pro podporu rodiny. Uvádím je zde hlavně proto, že nabízejí podpůrný systém pro pěstounské rodiny. Informace o těchto organizacích mám z jejich webových stránek.

5.2.1 Amalthea, o.s., Pardubice

Amalthea je organizace, která poskytuje sociální služby a další odborné a společenské aktivity pro podporu rodiny jako jedinečného prostředí pro výchovu a vývoj dítěte a pro jeho potřeby. Hledá možnosti zvyšování kvality péče o rodinu a dítě, snaží se zvyšovat podíl náhradní rodinné péče.

Amalthea vytvořila dva programy na pomoc rodinám a dětem. Prvním z nich je Centrum náhradní rodinné péče. Cílovou skupinou tohoto programu jsou děti v náhradních rodinách, náhradní rodiny a zájemci o náhradní rodinnou péči. Tento program pomáhá rodinám v krizových situacích, v období přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, přispívá k všestrannému rozvoji dítěte v náhradní rodině. A snaží se také o zvýšení zájmu o náhradní rodinnou péči. Zájemcům o pěstounskou péči nabízí účast na setkáních s pěstounskými rodinami, aby poznali život náhradních rodin. Zájemci mohou také v centru individuálně konzultovat.

Druhým programem je Sanace rodiny. Je to program na podporu biologických rodin. Poskytuje odbornou pomoc a podporu rodičům v Pardubickém kraji, aby mohly děti zůstat ve vlastní rodině, nebo pokud jsou umístěny v ústavní péči, aby se mohly vrátit zpět do vlastní rodiny. Rodinám poskytují například právní a sociální poradenství. Rodiče zde mohou také nacvičovat, jak správně vést rodinu a jak hospodařit s finančními prostředky. Snaží se pracovat tak, aby dítě mohlo zůstat u biologických rodičů.

5.2.2 Dětské centrum Veská

Dětské centrum je příspěvková organizace řízená Krajským úřadem Pardubického kraje. Poskytuje zdravotní péči ohroženým nebo zanedbaným dětem a také dětem, kterým byl z vážných důvodů soudem nařízen pobyt. V zařízení mohou být umístěny celoročně nebo mohou být přijaty na denní nebo týdenní pobyt ve stacionáři. Nejčastěji se zde setkávají se zanedbanými dětmi, o které rodiče špatně pečují. Zázemí zde najdou i matky s dětmi, je připraveno 60 lůžek pro děti od novorozeneckého věku a 10 lůžek pro matky. Většina matek, které jsou do centra přijaty, není schopna se o své dítě postarat, nemají finanční prostředky nebo pocházejí také z ústavního zařízení. Centrum se snaží pomoci rodině ohroženého dítěte, ale pokud to není možné, hledá se pro dítě náhradní řešení (osvojení, pěstounská péče, jiné ústavní zařízení). Pomoc nabízí i pěstounům a žadatelům o pěstounskou péči. Ukazují, jak mají pečovat o dítě a nabízí i poradenskou činnost, pokud se v pěstounské rodině vyskytnou nějaké problémy.

5.2.3 Naděje, pobočka Litomyšl

Organizace vznikla na základě nadšení několika jednotlivců a nyní již má pobočky po celé ČR. Největší podíl na vzniku Naděje měla paní Vlastimila Hradecká. Ze začátku pomáhali lidé z organizace uprchlíkům, ale postupně se jejich pomoc rozšiřovala i na další skupiny lidí, kteří potřebovali jejich pomoc (starší občané, handicapované děti, lidé a děti bez domova, národnostní menšiny a propuštění vězni).

Pobočka v Litomyšli se věnuje převážně dětem a pěstounským rodinám. Pro děti organizuje víkendové akce a pobyty a dětské tábory. Pro pěstounské rodiny pořádá setkání pěstounských rodin Pardubického kraje. K dispozici mají také ubytování pro dvě pěstounské rodiny.

Cílem Naděje je poskytovat sociální služby a materiální služby lidem, kteří to potřebují. Jednotlivé pobočky jsou zaměřené na určitou skupinu lidí, ale dohromady tvoří organizaci, která pomáhá potřebným lidem.

5.2.4 Fond ohrožených dětí, pobočka Pardubice

Fond ohrožených dětí má pobočky po celé ČR. Je to občanské sdružení, které pomáhá týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Poskytuje také poradenskou činnost náhradním rodinám ale i vlastním rodinám dítěte, které to potřebují a které mají zájem o pomoc. Pro děti, které se nemohou vrátit do vlastní rodiny, vyhledávají vhodné náhradní rodiny. Fond provozuje azylové domy pro mládež bez domova a také pro rodiny s dětmi.

Pod záštitou Fondu ohrožených dětí vznikl projekt Klokánek, jenž se snaží dětem nabídnout rodinnou péči namísto péče ústavní. Pokud je to možné, vracejí se děti zpět do vlastní rodiny, pokud ne, hledá se pro ně vhodná náhradní rodina. Do Klokánku jsou děti přijímány na základě žádosti rodičů, rozhodnutí soudu, požádat může také dítě samotné, pokud se cítí ohroženo nebo i osoba, která malé dítě nalezne opuštěné. Dle zákona o rodině má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc přednost před ústavní výchovou. Děti předem nepobývají v žádném ústavním zařízení, ale přicházejí přímo z terénu a průměrná doba jejich pobytu je 6 měsíců. O děti je postaráno po celý den i v noci, což dětem dodává pocit bezpečí. Do Klokánku může být přijato i dítě, které se cítí ohroženo vlastní rodinou, na základě vlastní žádosti a pobývá zde do rozhodnutí soudu o předběžném zaopatření. Pokud jsou přijati sourozenci, nerozdělují se, ale zůstávají spolu v jedné skupince, protože přijímají děti každého věku. Pro sourozence je po psychické i zdravotní stránce lepší, pokud zůstávají spolu, protože kdyby je rozdělili, přineslo by jim to další trauma a tomu se snaží organizace vyhnout. V domovech Klokánka je zajištěna i práce sociálních pracovníků a psychologa. Kolem 60 procent dětí se vrací zpět ke svým rodičům, což je velice příznivé.

5.2.5 Šťastný domov, občanské sdružení v Kostelci nad Orlicí, arteterapeutická dílna v Líšnici

Sdružení organizuje výtvarné arteterapeutické dílny, které probíhají pod dohledem zkušených odborníků a mají za úkol pomáhat dětem z pěstounských rodin a dětem s handicapem. Hlavním cílem organizace je podpora náhradní rodinné péče a harmonický život dítěte. V současné době zde jedna pěstounská rodina pečuje o čtyři děti.

V arteterapeutických dílnách se scházejí pěstounské rodiny, rodiče i děti, a rozvíjejí zde své výtvarné umění. Pracují s hlinou a papírem a malují obrázky, každý podle svých individuálních možností.

Připravují také projekt chráněného bydlení pro mladé lidi s postižením z pěstounských rodin. Mělo by to být řešení pro mladé, kteří dosáhli zletilosti, ale nedokážou se o sebe sami postarat. Rozvíjejí zde samostatnost a nezávislost na ostatních lidech.

ZÁVĚR

Pokud by to bylo jen trochu možné, mělo by se dítě vrátit do vlastní rodiny, nebo by se měla najít náhradní rodina, která si dítě adoptuje, či jej přijme do pěstounské péče. Pěstounská péče je skoro ideálním řešením pro děti, které vlastní rodina zklamala.

Při psaní bakalářské práce jsem zjistila, že je ještě spousta nedořešených otázek. Jednou z nich je, co s dětmi, které dosáhly plnoletosti a již dostudovaly. Je to stejné jako v „normální rodině“, záleží totiž jen na rozhodnutí rodičů a pěstounů, zda u nich může dítě po dosažení plnoletosti zůstat, nebo musí – li odejít. Stát by se měl zajímat o děti, které jsou v pěstounské péči a dosáhly zletilosti.

Dítě, které odchází z dětského domova, je do budoucna zajištěné, protože mu domov zajistí bydlení a zaměstnání, ale pěstounská rodina nemusí dítěti nic zajistit, protože to není právně ošetřeno.

Dále jsem zjistila, že děti z pěstounských rodin jsou více připraveny na osamostatnění než děti z dětských domovů. I když se to v dětských domovech rodinného typu také zlepšuje, protože už se děti učí hospodařit s penězi a nedostávají vše tzv. naservírované. Během studie charakteristiky Dětského domova v Dolní Čermné jsem došla k závěru, že pro děti z dětských domovů není snadné obstát ve společnosti, hlavně z důvodu chybějícího rodinného zázemí. Často nejsou schopny navázat vztahy s jinými lidmi a mají problémy i s navazováním partnerských vztahů.

Při psaní analýzy institucí v Pardubickém kraji jsem zjistila, že v současné době jsou dětské domovy plně nebo částečně transformované. Částečně transformované domovy jsou v této době přestavovány nebo budou přestavěny v nejbližší době.

Cíl bakalářské práce byl splněn. Současná podoba dětských domovů a pěstounské péče se vylepšila.

Dětské domovy se od nalezinců a sirotčinců změnilly na dnešní podobu rodinných typů dětských domovů, které se blíží rodinnému prostředí. Pěstounská péče se také začala více dostávat do podvědomí lidí, a proto přibývají noví zájemci a pěstounskou péči.

Cílem práce bylo také zjistit, zda se zvýšila kvalita života dětí v ústavní péči. Výsledky práce vedou k závěru, že se život dětí po transformaci dětského domova na dětský domov rodinného typu výrazně zlepšil. Transformace přinesla i mnoho nových skutečností, jako je individuální přístup k dětem, který byl dříve výjimkou. To alespoň částečně snižuje zátěž psychické deprivace dětí. V internátním typu nebylo možné přihlížet k individuálním potřebám dítěte, protože na to nebyl prostor ani dostatečný počet pedagogického personálu.

V dětských domovech, kde je již transformace dokončena, se zlepšily podmínky pro výchovu dětí k samostatnosti, to je dobré zejména pro děti, které odchází z dětského domova. Domnívám se, že rodinný typ dětského domova je pro děti, které nemohou být umístěny do náhradní rodinné péče, hodnotnou náhradou za výchovu ve vlastní nefunkční rodině.

V rámci Národního akčního plánu by se měly zlepšit služby na podporu a pomoc ohroženému dítěti. Měl by se snížit počet dětí umístěvaných do ústavní péče. A dětský domov by měl být pouze krajním řešením. V první řadě se musí pomoci dítěti a jeho vlastní rodině, protože pokud se rodiče o dítě neumějí postarat, je zde možnost využití poradenských služeb a tím i zlepšení jejich životní situace. Pokud dítě ve své rodině zůstat nemůže, musí se pro něj najít jiná forma náhradní výchovy.

Díky organizacím, které pomáhají pěstounským rodinám a ohroženým rodinám, se toto téma dostává také do podvědomí lidí, kteří o tomto tématu neměli žádné informace. Do popředí se také dostává pěstounská péče na přechodnou dobu. Pořádají různé kampaně na podporu pěstounských rodin a hledají nové budoucí pěstouny a potom pro ně dělají semináře a přednášky. Pořádají také různé sezení s pěstounskými rodinami, kde se mohou setkat budoucí pěstouni s rodinami, které již mají s pěstounskou péčí zkušenosti a mohou tak podat budoucím pěstounům informace o tom, jaké to je, když mají dítě svěřené do pěstounské péče a také mohou žadatelům odpovědět na jejich dotazy. Myslím si, že je to výborný nápad, protože je ještě mnoho dětí, které čekají na svěřením do pěstounské péče, ale stále je málo žadatelů o tuto péči.

Myslím si, že pokud bude pěstounům poskytnuto určité zázemí, bude podle mého názoru větší zájem o pěstounskou péči. Stát by měl zvýšit příspěvky pro pěstouny, protože dítě v ústavní péči stojí třikrát až čtyřikrát více než dítě v pěstounské péči.

Než stát rozhodne o umístění dítěte do jedné z forem náhradní výchovy, měl by brát zřetel také na původní rodinu dítěte, na její rehabilitaci a sanaci, to by mohlo být v kompetenci nestátních organizací ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany.

Tato práce může být inspirací pro pracovníky dětských domovů a pracovníky v sociálně-právní ochraně dětí a také samozřejmě pro širší odbornou veřejnost.

POUŽITÉ ZDROJE - Literatura, Internetové zdroje, Zákony

A) Literatura

Primární literatura:

- KOVAŘÍK, Jiří a kol., Náhradní rodinná péče v praxi, Praha : Portál, 2004, 168 s., ISBN 80-7178-957-7
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol., Náhradní rodinná péče, Praha : Portál, 1999, 184 s., ISBN 80-7178-303-8
- MATĚJČEK, Zdeněk, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha : Portál, 2002, 152 s., ISBN 80-7178-637-3
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol., Osvojení a pěstounská péče, Praha : Portál, 1994, 103 s., ISBN 80-85282-83-6
- ŠKOVIERA, Albín, Dilemata náhradní výchovy, Praha: Portál, 2002, 144 s., ISBN 978-80-7367-318-5

Sekundární literatura:

- JANSKÝ, Pavel, Problémové děti a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních, Hradec Králové : Gaudeamus, 2004, 169 s., ISBN 80-7041-114-7
- KOLEKTIV AUTORŮ, Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém, Praha : Ireas, 236 s., ISBN 978-80-86684-47-5
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, Psychický vývoj dětí v pěstounské péči, Praha : MPSV ČR, 1992, 140 s., ISBN 80-85529-01-7
- KRAUS, HRONCOVÁ a kol., Sociální patologie, Hradec Králové : Gaudeamus, 2007, ISBN 978-80-7041-896-3
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., Sociální práce v praxi, Praha : Portál, 2005, 352 s., ISBN 80-7367-602-X
- PÖTHE, Petr, Dítě v ohrožení, Praha : G plus G, 1996. 143 s., ISBN 80-901896-5-2
- SOBOTKOVÁ, Irena, Pěstounské rodiny : jejich fungování a odolnost, Praha : MPSV, 2003, 144 s., ISBN 80-86552-62-4
- ŠKOVIERA, Albín, Dilemata náhradní výchovy, Praha: Portál, 2002, 144 s., ISBN 978-80-7367-318-5

B) Internetové zdroje

Dětské centrum Veská [online][cit. 2010-02-03]

Přístup: www.dcveska.cz

Dětský domov Holice [online][cit. 2010-01-17]

Přístup : www.holice.cz/domov

Dětský domov Horní Čermná [online] [cit. 2010-02-04]

Přístup : <http://www.dd-domecek.com/>

Dětský domov Pardubice [online] [cit. 2010-01-16]

Přístup : <http://www.ddpardubice.cz/>

Fond ohrožených dětí, pobočka Pardubice, Nerudova 880 [online][cit. 2010-02-03]

Přístup: <http://www.fod.cz/>

MPSV, Národní akční plán [online][cit. 2009-12-28]

Přístup : http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf

Natama, Profesionální pěstounská péče [online][cit. 2010-01-03]

Přístup : <http://natama.cz/?sid=5>

Občanské sdružení Amalthea, [online] [cit. 2010-01-27]

Přístup : <http://www.amalthea.pardubice.cz/>

Občanské sdružení Šťastný domov v Kostelci nad Orlicí, arteterapeutická dílna v Líšnici [online] [cit. 2010-02-01]

Přístup : <http://www.stastny-domov.cz/>

Organizace Naděje, pobočka Litomyšl [online][cit. 2010-01-27]

Přístup: <http://www.nadeje.cz/>

Péče o děti odebírané z biologické rodiny, Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 3. [online][cit 2010-22.03]

Přístup: http://www.llp.cz/_files/file/ustavni_pece.pdf

SOS Children's Villages, Preparation for Independent Living: Briefing Paper [online][cit. 2010-03-17]

Přístup: <http://crin.org/bcn/details.asp?id=21316&themeID=1001&topicID=1009>

Soukromý dětský domov Markéta [online][cit. 2010-01-17]

Přístup : www.ddmarketa.cz

Statistika počtu dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy [online][cit. 2010-03-17]

Přístup:

http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/Odbor_61/Institucionalni_vychova/Statistika_deti_v_institucionalni_vychove.pdf

C) Zákony

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Dětský domov v Dolní Čermné v době transformace (původní budova)

Příloha č.2

Dětský domov po transformaci (nové zázemí)

